

УДК 159.9

DOI: 10.31891/PT-2021-2-5

ГОМОНЮК О.

Хмельницький національний університет

ORCID: 0000-0002-3849-788X

elena_gomonyuk29@ukr.net

КУПЧИШИНА В.

Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана

Хмельницького, м. Хмельницький

ORCID: 0000-0003-0937-8029

valentino68_68@ukr.net

ДУДЧАК В.

Хмельницький національний університет

ORCID: 0000-0002- 5109-7821

zanzivar09@gmail.com

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ СЛУЖБІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано, що в збереженні психічного здоров'я майбутніх фахівців під час навчального процесу значну роль покликані відіграти психологічні служби закладу вищої освіти, діяльність яких забезпечується не лише психологами, але й соціальними педагогами та соціальними працівниками та спрямована на створення умов для повноцінного гармонійного розвитку студентів, реалізації їх наявних і потенційних особистісно-професійних можливостей.

Висвітлено формувальний етап експериментального дослідження формування готовності майбутніх психологів до роботи в психологічній службі в закладах вищої освіти. За результатами констатувального експерименту з'ясовано, що є необхідність покращення підготовки майбутніх психологів до роботи у психологічній службі у закладах вищої освіти. Тому під час формувального експерименту перевірялась ефективність застосування спецкурсу «Особливості підготовки майбутніх психологів до роботи в психологічній службі в закладах вищої школи».

Встановлено ефективність застосування запропонованих психолого-педагогічних умов та розробленого методичного забезпечення педагогічного процесу психолого-педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до роботи в психологічній службі закладів вищої освіти. Результати педагогічного експерименту статистично перевірено за допомогою критерію Пірсона.

Доведено, що студенти, рівень сформованості готовності до професійної діяльності яких високий і середній, мають потребу у професійному розвитку, усвідомлюють важливість міждисциплінарних знань і необхідність самостійного поновлення знань упродовж життя, здатні творчо підходити до вирішення ситуативних наскрізних ситуацій і практичних завдань професійного характеру, ефективно використовують програмне забезпечення загального та професійного призначення, готові до ефективної роботи у команді і професійної співпраці.

Ключові слова: дослідження; формування; готовність; майбутні психологи; психологічна служба; заклади вищої освіти

OLENA HOMONIUK

Khmelnytskyi National University

VALENTINA KUPCHISHINA

National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

Named after Bohdan Khmelnytsky, Khmelnytsky

VALENTIN DUTCHAK

Khmelnytskyi National University

EXPERIMENTAL STUDY OF THE FORMATION OF THE READINESS OF FUTURE PSYCHOLOGISTS TO WORK IN THE PSYCHOLOGICAL SERVICE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article substantiates that in maintaining the mental health of future professionals during the educational process a significant role is played by psychological services of higher education, whose activities are provided not only by psychologists but also social educators and social workers and aimed at creating conditions for full harmonious development. students, the implementation of their existing and potential personal and professional opportunities.

The formative stage of the experimental study of the formation of the readiness of future psychologists to work in the psychological service in higher education institutions is highlighted. According to the results of the observational experiment, it was found that there is a need to improve the training of future psychologists to work in the psychological service in higher education institutions. Therefore, during the formative experiment, the effectiveness of the special course "Peculiarities of training future psychologists to work in the psychological service in higher education institutions" was tested.

The effectiveness of the application of the proposed psychological and pedagogical conditions and the developed methodological support of the pedagogical process of psychological and pedagogical conditions for the formation of the readiness of future psychologists to work in the psychological service of higher education institutions. The results of the pedagogical experiment were statistically verified using Pearson's test.

It is proved that students, whose level of readiness for professional activity is high and average, need professional development, realize the importance of interdisciplinary knowledge and the need for independent renewal of knowledge throughout life, are able to creatively solve situational cross-cutting situations and practical professional tasks, effectively use general and professional software, ready for effective teamwork and professional cooperation.

Key words: research; formation; readiness; future psychologists; psychological service; institutions of higher education

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сьогодні наша країна переживає значні труднощі в соціальному, економічному, політичному розвитку, які, з одного боку, продиктовані внутрішньодержавними проблемами, з іншого – підсилені кризовими явищами в світовій економіці та загальною зовнішньополітичною напругою.

Враховуючи цілу низку перешкод, що створюють додаткові труднощі для вирішення вищезначеного питання (нестабільність, ведення військових дій, економічне зuboжіння і як наслідок – масова трудова еміграція населення за кордон молоді тощо), постає реальне питання не лише про підвищення якості освіти, забезпечення професійної компетентності випускників закладів вищої освіти, а й про збереження їх психічного здоров'я під час навчального процесу. У вирішенні цього важливого завдання значну роль покликані відіграти психологічні служби закладу вищої освіти, діяльність яких забезпечується не лише психологами, але й соціальними педагогами та соціальними працівниками та спрямована на створення умов для повноцінного гармонійного розвитку студентів, реалізації їх наявних і потенційних особистісно-професійних можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання щодо тенденцій розвитку професійної освіти розкриті в роботах Т. Фіннікова, О. Глузмана; психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців у вищому навчальному закладі висвітлювали М. Нечаєв, Є. Білозерцев, О. Гонєєв, А. Пашков, В. Сластьонін, Н. Самоукіна; вимоги до спеціальної підготовленості професіонала, соціально-психологічні та базово-психологічні компоненти професіоналізму – А. Столяренко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Незважаючи на значну кількість досліджень, проблема психолого-педагогічних умов та методичного забезпечення педагогічного процесу психолого-педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до роботи в психологічній службі закладах вищої освіти висвітлена недостатньо.

Формулювання цілей статті

Мета статті полягає в розкритті особливостей перебігу експериментального дослідження формування готовності майбутніх психологів до роботи в психологічній службі в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу

Аналіз результатів констатувального експерименту показав недостатню ефективність підготовки майбутніх психологів до роботи у психологічній службі у закладах вищої освіти. Тому нами було розроблено спецкурс «Особливості підготовки майбутніх психологів до роботи в психологічній службі в закладах вищої школи», ефективність застосування якого перевірялась під час формувального експерименту, що тривав впродовж 2020 року.

Експериментальною базою дослідження було обрано Хмельницький національний університет .

Програма експерименту передбачала виконання таких завдань:

- апробація спецкурсу «Особливості підготовки майбутніх психологів до роботи в психологічній службі в закладах вищої освіти»;
- добір методики статистичної обробки експериментальних даних;
- проведення замірів результатів застосування цього спецкурсу;
- зіставлення результатів експериментальних та контрольних груп студентів для визначення динаміки розвитку;
- проведення вихідного діагностування та перевірка впливу розробленого спецкурсу на рівень готовності майбутніх психологів до роботи в психологічній службі;

Проведення експерименту дало змогу порівняти та узагальнити експериментальні дані, перевірити й оцінити результати дослідження.

На формульовальному етапі експерименту взяло участь 90 студентів гуманітарно-педагогічного факультету Хмельницького національного університету, з яких було визначено частину студентів для (ЕГ) та (КГ).

Формульовальний експеримент містив у собі :

- визначення джерел впливу на внутрішню й зовнішню валідність експерименту;
- введення для експериментальної групи експериментального чинника: дисципліни «Особливості підготовки майбутніх психологів до роботи в психологічній службі в закладах вищої освіти» у навчальний процес предметів фахового напрямку та відсутність даного чинника – у контрольній;
- визначення рівня підготовки студентів на початок експерименту;
- визначення рівня готовності майбутніх психологів після завершення експерименту;
- порівняння показників рівнів готовності студентів на початку й після завершення навчання в даних групах;
- рекомендації щодо впровадження спецкурсу «Особливості підготовки майбутніх психологів до роботи в психологічній службі в закладах вищої освіти».

Також на початок проведення формульовального експерименту було визначено сторонні джерела впливу на внутрішню й зовнішню валідність експерименту для того, щоб цей вплив зменшити та

забезпечити чистоту експерименту. Внутрішню валідність ми розглядаємо як мінімальний вплив експериментальної події на об'єкт, що веде до зафіксованих змін. Зовнішню валідність ми оцінюємо як можливість узагальнення висновків, одержаних у ході експерименту та поширення їх на інші групи [5, с.39–45].

В експерименті на зовнішню валідність впливає такий експериментальний чинник: реалізація спецкурсу «Особливості підготовки майбутніх психологів до роботи в психологічній службі ЗВО» в експериментальній груп.

Дві групи студентів (контрольна й експериментальна) були сформовані після проведення «вхідного» діагностування.

В основу аналізу результативності дослідно-експериментальної роботи було покладено визначення рівня сформованості готовності майбутніх психологів до роботи в психологічній службі ЗВО, яке базувалось на аналізі сформованості кожного з її компонентів, за вказаними вище критеріями та показниками.

Під час проведення констатувального експерименту нами було зафіксовано такі середні відсоткові значення показників кожного із компонентів готовності (Рисунок 1).

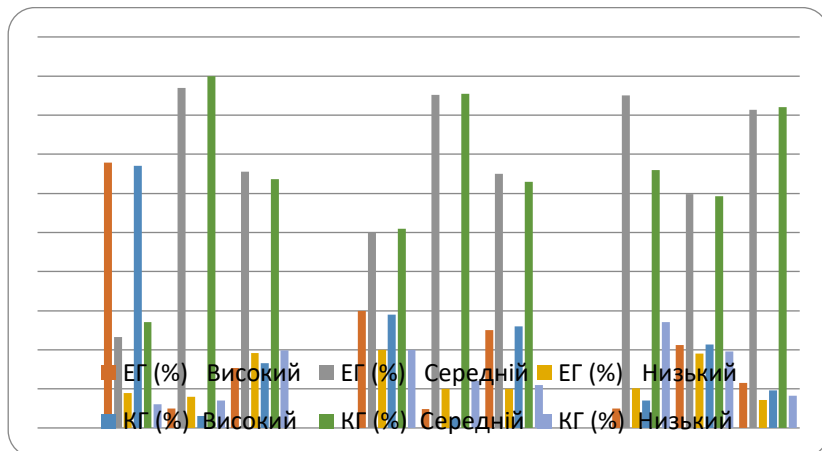

Рис. 1. Середні відсоткові значення показників сформованості готовності майбутніх психологів до роботи в психологічній службі ЗВО

Візуальне представлення даних контрольних та експериментальних груп, засвідчує несуттєву різницю між показниками EG та KG на етапі констатування.

Для порівняння емпіричних розподілів рівня знань в контрольних та експериментальних групах нами застосовувався критерій Пірсона χ^2 .

Перевага цього методу полягає в тому, що він дає можливість порівнювати розподіли ознак, представлених у будь-якій шкалі [5]. Чим більші відмінності між розподілами, тим більше емпіричне значення χ^2 .

За цим критерієм вибірка повинна бути понад 30 осіб. В нашому випадку цю вимогу дотримано за рахунок великої вибірки студентів (57 – ЕГ та 33 – КГ). Інші вимоги щодо теоретичної частоти, вичерпності та кількості розрядів також дотримані.

Оскільки кількість студентів в контрольних та експериментальних групах різна, потрібно підрахувати їх частку. Для контрольної групи

$$d_k = \frac{N_k}{N}, \quad (3.1)$$

де N_k – кількість студентів в контрольній групі, N – загальна кількість студентів, які взяли участь в експерименті. Таким чином, $d_k = 0,3$. Аналогічно для експериментальних груп $d_e = 0,7$.

Обчислення показника критерію χ^2 відбувається за формулою

$$\chi^2 = \sum_{j=1}^k \frac{(f_{ej} - f_T)^2}{f_T}, \quad (3.2)$$

де f_{ej} – емпірична частота по j -тому розряду ознаки;

f_m – теоретична частота;

j – порядковий номер розряду;

k – кількість розрядів ознаки. В нашому випадку $k = 3$.

Теоретична частота розраховується як добуток частки даної групи (d) та суми спостережень даної ознаки.

Для того, щоб встановити критичне значення χ^2 , потрібно визначити число ступенів свободи ν . Число ступенів свободи при порівнянні двох емпіричних розподілів визначається за формулою

$$\nu = (k - 1) \cdot (c - 1), \quad (3.3)$$

де c – кількість розподілів, що порівнюються. Оскільки наявні два розподіли (для контрольних та експериментальних груп), то $c = 2$.

Таким чином, для нашого випадку $\nu = 2$.

Зі статистичних таблиць визначимо критичне значення χ^2 для $\nu = 2$:

$$\chi_{кр}^2 = \begin{cases} 5,991 & (\rho \leq 0,05) \\ 9,21 & (\rho \leq 0,01) \end{cases}, \quad (3.4)$$

де ρ – імовірність відхилення правильної гіпотези, тобто рівень статистичної значущості.

Отже, якщо ми одержуємо показник критерію χ^2 , який за своїм числовим значенням більше наведеного в (3.4) критичного значення, то представлені розподіли рівнів в контрольних та експериментальних групах мають суттєві відмінності.

Критичне значення критерію Пірсона χ^2 для рівня статистичної значущості $\rho \leq 0,05$ у статистичних таблицях визначається як $\chi^2_{крит} = 5,991$

Отже, визначимо значення критерію Пірсона по кожному окремому компоненту на підставі даних вхідного діагностування.

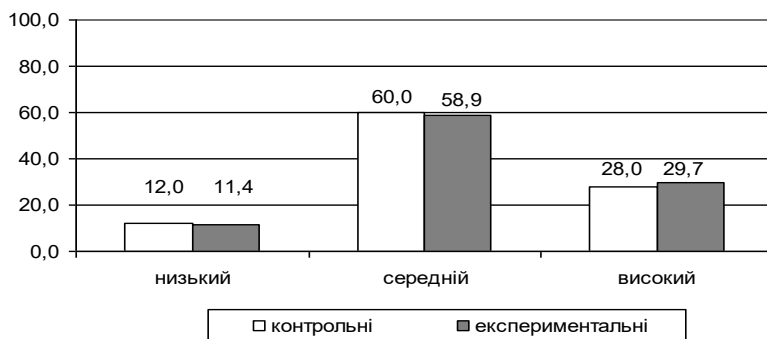

Рис. 2 Мотиваційний компонент («вхідне» дослідження)

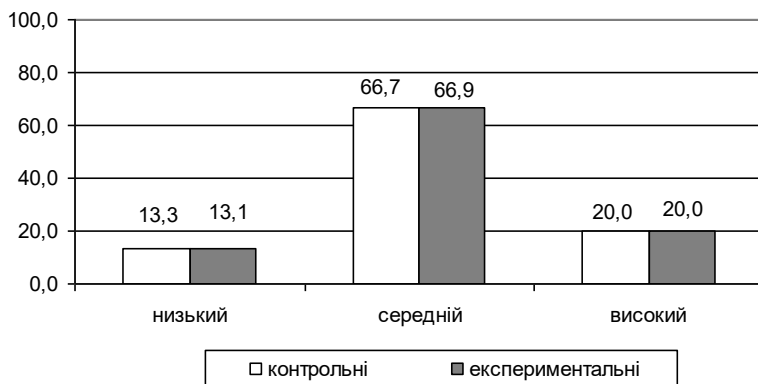

Рис. 3 Діяльнісний компонент («вхідне» дослідження)

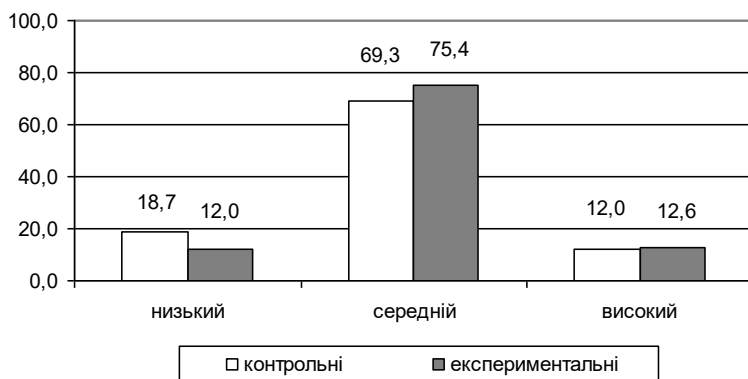

Рис. 4 Особистісний компонент («вхідне» дослідження)

Отже, аналіз результатів розрахунків (рисунки 1-4) свідчить про статистично незначуще розходження на рівні від 0 до 1,9 (зауважимо, що $\rho \leq 0,05$, $\chi^2_{крит} = 5,991$) між контрольною та експериментальною групами на етапі констатувального експерименту. Обчислимо значення χ^2 для кожного показника за визначеними критеріями.

Порівняльний аналіз засвідчує статистично значущу розбіжність за усіма показниками (визначене нами критичне значення $\chi^2_{крит} = 5,991$) значно перевищене.

Стрімке зростання значення χ^2 в експериментальних групах, ми пов'язуємо із набуттям студентами нових знань, пов'язаних із оволодінням мультимедійними технологіями в контексті фахового застосування, спеціальним програмним забезпеченням, що, у свою чергу, відкриває нові можливості для реалізації творчого потенціалу студентів, слугує потужним поштовхом оновленню колективної взаємодії в процесі навчальної діяльності.

З метою з'ясування впливу запропонованого спецкурсу на формування компонентів готовності майбутніх психологів до роботи в психологічній службі в закладах вищої освіти у контрольних та експериментальних групах, ми підраховали сумарне значення показників критерію Пірсона χ^2 кожного компоненту (узагальнивши дані показників за усіма визначеними критеріями фахової компетентності).

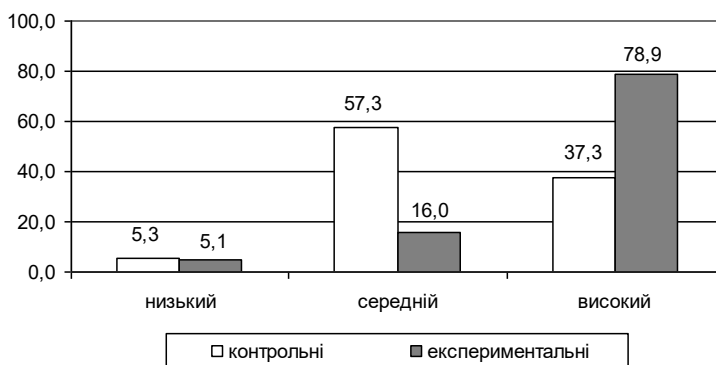

Рис. 5 Сумарний результат χ^2 мотиваційного компоненту на «виході»

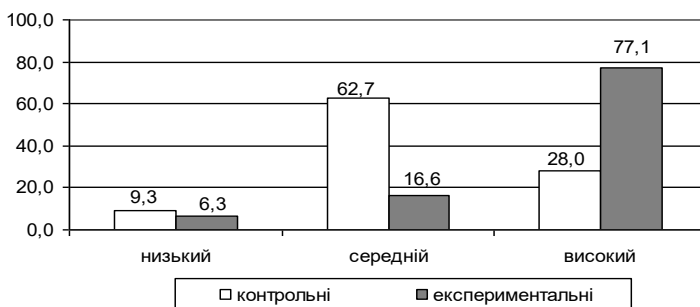

Рис. 6 Сумарний результат χ^2 діяльнісного компоненту на «виході»

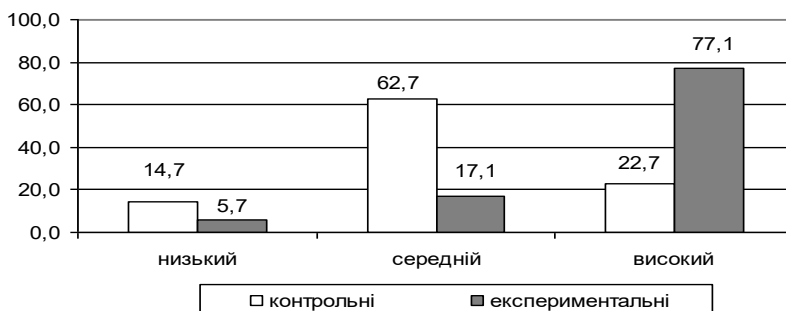

Рис. 7 Сумарний результат χ^2 діяльнісного компоненту на «виході»

Як бачимо, критичне значення показника χ^2 ($\chi^2_{крит} = 5,991$) значно перевищене, що свідчить про позитивні зрушення формування означених компонентів у студентів експериментальних груп.

Узагальнивши значення усіх попередніх показників χ^2 за компонентами, представимо гістограми із рівневим розподілом експериментальної та контрольної груп констатувального та формувального етапів:

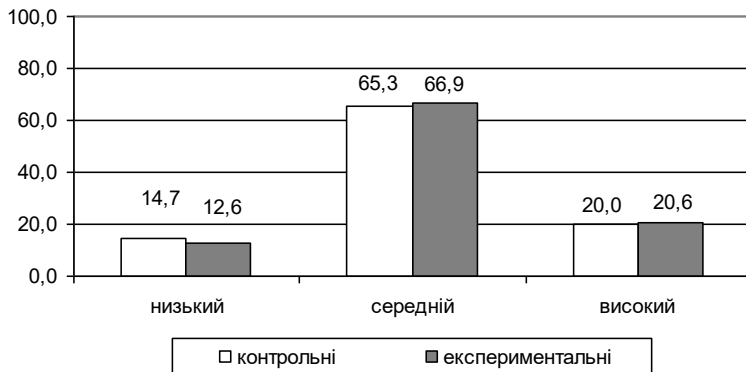

Рис. 8 Сумарне значення χ^2 за компонентами на «вході» для ЕГ та КГ

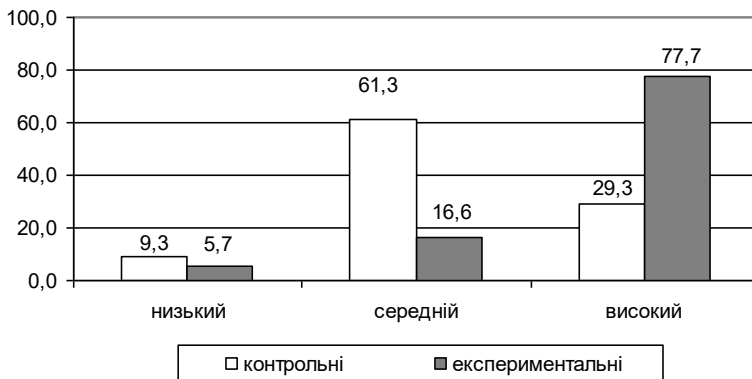

Рис. 9 Сумарне значення χ^2 за компонентами на «виході» для ЕГ та КГ.

Аналіз результатів розрахунків свідчить про статистично незначуще розходження на рівні $\chi^2 = 0,2$ між контрольною та

експериментальною групою на констатувальному етапі експерименту, при визначених вище ступенях свободи: $\chi_{кр}^2 = \begin{cases} 5,991 & (\rho \leq 0,05) \\ 9,21 & (\rho \leq 0,01) \end{cases}$ водночас, на формувальному етапі ми констатуємо статистично значущу розбіжність при порівнянні контрольної та експериментальної груп (емпіричне значення критерію Пірсона становить 55,5, що значно перевищує критичне 9,21).

Далі ми представляємо таблицю відсоткових та числових відношень кількості студентів (ЕГ та КГ) формувального етапу:

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз сформованості готовності майбутніх психологів до роботи в психологічній службі ЗВО на «вході» та «виході» (кількісно-відсоткові значення)

Рівні	Відсотки			
	Студенти			
	До експерименту		Після експерименту	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	36 (20,6%)	15 (20,2%)	136 (77,8%)	22 (29,2%)
Середній	117 (66,9%)	49 (65,3%)	29 (16,5%)	46 (60,8%)
Низький	22 (12,5%)	11 (14,5%)	10 (5,7%)	7 (10%)

«Вхідне» і «вихідне» діагностування студентів контрольної й експериментальної груп проводилося за допомогою комплексу діагностичних матеріалів: анкетування, тестове опитування, виконання практичних завдань, аналіз модульних контролів знань із дисциплін фахового циклу, спостереження за роботою студентів під час виконання спільних колективних завдань.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, перебіг експериментальної роботи підтвердив ефективність застосування запропонованих психолого-педагогічних умов та розробленого методичного забезпечення педагогічного процесу психолого-педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до роботи в психологічній службі закладах вищої освіти. Результати педагогічного експерименту статистично перевірені за допомогою критерію Пірсона

Завдяки інтерпретації одержаних результатів доведено, що студенти, рівень сформованості готовності до професійної діяльності яких високий і середній, мають потребу у професійному розвитку,

усвідомлюють важливість міждисциплінарних знань і необхідність самостійного поновлення знань упродовж життя, здатні творчо підходити до вирішення ситуативних наскрізних ситуацій і практичних завдань професійного характеру, ефективно використовують програмне забезпечення загального та професійного призначення, готові до ефективного роботи у команді і професійної співпраці.

Література

1. Олійник М., Дутчак В. Особливості підготовки майбутніх психологів до роботи в психологічній службі у закладах вищої освіти *Теорія та практика формування особистості як суб'єкта самотворення і самозбереження*. Монографія [за ред. О.М.Гомонюк]. Хмельницький: ФОП Цюпак А.А., 2021. С.22-36.
2. Панок В. Г., Острова В. Д. Психологічна служба вищого навчального закладу (організаційно-методичні аспекти). Київ : Освіта України, 2010. 230 с.
3. Панок В. Г. Психологічна служба. Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня Рута, 2012. 488 с.
4. Психологічна служба: навчальний посібник НАПН України, Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи. 2-е вид., стер. Кам'янець-Подільський: Рута, 2013. 328 с.
5. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии. СПб. : ООО «Речь», 2004. 350 с.
6. Фурман А., Надвичина Т. Діагностичний напрям узмістовлення діяльності психологічної служби університету *Психологія і суспільство*. 2014. №3. С.69 – 101.
7. Хазратова Н.В. Включення студента до соціально-психологічного простору ВНЗ: типи особистісних проблем та консультативна робота зі студентами. *Практична психологія та соціальна робота*, 2000, №2, С.5-8.
8. Цимбалюк І.М. Психологічне консультування та корекція. Навчальний посібник. К. : «ВД» Професіонал», 2005. 656 с.
9. Чепелева Н.В., Повякель Н.І. Психологічна служба у вищих закладах освіти. *Практична психологія та соціальна робота*, №6. (33), 2001. С. 2-4.
10. Шпак М. М. Психологічна служба в закладах освіти : навч.- метод. посібник. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. 195 с.
11. Шпак М. М. Роль психологічної служби у професійному становленні студентів. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія №12. Психологічні науки: зб. наук. пр. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. № 18 (42). С. 146-150.

References

1. Oliiynyk M., Dutchak V. Osoblyvosti pidhotovky maibutnix psykholohiv do roboty v psykholohichnii sluzhbi u zakladakh vyshchoi osvity Teoriia ta praktyka formuvannia osobystosti yak sub'iekta samotvorennia i samozberezhennia. Monohrafiia [za red. O.M.Homoniuk]. Khmelnytskyi: FOP Tsiupak A.A., 2021. S.22-36.
2. Panok V. H., Ostrova V. D. Psykholohichna sluzhba vyshchoho navchalnoho zakladu (orhanizatsiino-metodychni aspekty). Kyiv : Osvita Ukrainy, 2010. 230 s.
3. Panok V. H. Psykholohichna sluzhba. Kamianets-Podilskyi : TOV Drukarnia Ruta, 2012. 488 s.

4. Psykholohichna sluzhba: navchalnyi posibnyk NAPN Ukrainy, Ukrainyskyi naukovo-metodychnyi tsestr praktychnoi psykholohii i sotsialnoi roboty. 2-e vyd., ster. Kamianets-Podilskyi: Ruta, 2013. 328 s.
5. Sydorenko E.V. Metody matematycheskoi obrabotky v psykholohyy. SPb. : OOO «Rech», 2004. 350 s.
6. Furman A., Nadvynychna T. Diahnostychnyi napriam uzmistovlennia diialnosti psykholohichnoi sluzhby universytetu Psykholohiia i suspilstvo. 2014. №3. S.69 – 101.
7. Khazratova N.V. Vkluchennia studenta do sotsialno-psykholohichnoho prostoru VNZ: typy osbystisnykh problem ta konsultatsiina robota zi studentamy. Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota, 2000, №2. S.5-8.
8. Tymbaliuk I.M. Psykholohichne konsultuvannia ta korektsiia. Navchalnyi posibnyk. K. : «VD» Profesional», 2005. 656 s.
9. Chepelieva N.V., Poviakel N.I. Psykholohichna sluzhba u vyschkykh zakladakh osvity. Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota, №6. (33), 2001. S. 2-4.
10. Shpak M. M. Psykholohichna sluzhba v zakladakh osvity : navch.- metod. posibnyk. Ternopil : TNPU im. V. Hnatiuka, 2014. 195 s.
11. Shpak M. M. Rol psykholohichnoi sluzhby u profesiinomu stanovlenni studentiv. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriia №12. Psykholohichni nauky: zb. nauk. pr. Kyiv : NPU imeni M.P.Drahomanova, 2007. № 18 (42). S. 146-150.

Paper received/Надійшла : 21.08.2021